

PRESENTACIÓ

En els diversos episodis de presentació i difusió del número 1 i en el seu mateix contingut —que tenia un cert caràcter paradigmàtic— va quedar prou clar que *Anàlisi* aspira alhora a dos objectius perfectament compatibles: d'una part, a ser un aparador dels problemes de la comunicació i la cultura de masses a Catalunya, un punt de referència per als comunicadors professionals preocupats pels marcs teòrics de la seva tasca i un espai de debat sobre política cultural i antropologia social al nostre país; d'una altra part, a mantenir un nivell i un tarannà universitari i assolir un lloc —encara que modest— entre les revistes sobre comunicació de circulació internacional.

Aquest número dos, primer dels de caràcter monogràfic que amb certa freqüència anirà programant el Consell de Redacció, es dedica al tema de la pornografia. L'elecció no ha estat senzilla perquè són moltes les escenes del nostre retaule sòcio-cultural que demanen una *anàlisi* profunda i rigorosa. Però no ha estat tampoc una decisió arbitrària o atzarosa. Si ens hem decidit per la pornografia és perquè, essent un tema pertinent dins el doble plantejament abans esmentat, trobem que el seu tractament resulta important i oportú.

Considerem que el tema és important perquè estimem que el fet pornogràfic es troba al rovell de l'ou del debat de fons sobre l'anomenada cultura popular i la comunicació de masses i està afectat de totes les ressonàncies socials, econòmiques i àdhuc polítiques que aquest debat comporta. En efecte, la pornografia

—en tant que producte destinat a un consum massiu— s'emmotlla perfectament als mecanismes de la indústria cultural, tant pel que fa als mitjans que li serveixen de suport i d'envoltori com pel que fa a l'estructura del sistema econòmic en què es desenvolupa el mercat pornogràfic. A més, la pornografia —en tant que llenguatge «cossificat»— exemplifica fins a tal punt les distorsions en la representació de la realitat que l'exemple esdevé categoria i es pot arribar a parlar de «cultura pornogràfica» per referir-se a un univers de realitats esclerotitzades pels codis que les parlen («pornopolítica», «pornoreligió», «pornociència»,...)

Però a la importància «per se» d'un tema que ha fet córrer rius de tinta a tot el món s'afegeix en aquest cas un factor d'oportunitat: la conveniència de situar-lo a les nostres coordenades socio-culturals concretes, de recollir unes primeres aportacions tant empíriques com teòriques respecte al paper que ha jugat i juga la pornografia al nostre país. I això en el convenciment que el tema de la pornografia és com a mínim simptomàtic dins el cúmul de problemes que assetgen el desenvolupament de la nostra cultura.

Hi ha dues constatacions que per si soles parlen molt clarament d'aquesta relació entre pornografia i política cultural a casa nostra. Una és que la pornografia, en les seves plasmacions impreses i cinematogràfiques, és un dels fenòmens més rellevants del post-franquisme pel que fa a l'univers de la comunicació de masses dins l'estat espanyol. La progressió en el desvetllament del nu satinat o cel·luloide va de parella amb el canvi polític: un paral·lelisme que es dibuixa a través d'una sèrie de fites, la més espectacular de les quals és potser la coincidència cronològica entre el part constitucional consensuat i la tolerada epifania dels pubis de les nostres «stars». Tant si es pensa que aquesta coincidència entre dos ordres de fenòmens —l'anomenada reforma política i «la ola pornogràfica que nos invade»— ha estat buscada com si no, el cert és que per a un ampli sector de l'opinió pública la legalització de la pornografia ha estat el més visible signe legitimador (o tot al contrari) de la nova democràcia. I això, en qualsevol dels casos, atorga al fet pornogràfic una dimensió política. Aquesta, encara que en un sentit ben diferent, ja havia quedat palesa —recordem-ho a tall d'exemple— als Estats Units quan els poders públics varen intentar sense massa

èxit que l'anomenada Comissió Nixon justifiqués «científicament» la necessitat d'introduir certs entrabancs legals a una pornografia que era vista com un potencial revolucionari en la mesura que es pensava que pogués contribuir a una descomposició moral del sistema. Això és gairebé el contrari del que ha succeït a Espanya, on la pornografia sembla haver coadjuvat molt més a apuntalar el sistema que no pas a socavar-lo. Però en qualsevol cas, des del poder o des de l'oposició, per emprar estratègicament la pornografia o per desdenyar-la, sembla recomanable una reflexió sobre l'ús i l'abús d'aquesta arma de doble tall.

La segona constatació que situa el tema de la pornografia a les nostres coordenades culturals és avalada per dades proporcionades en aquest mateix número: Catalunya és un feu fonamental del mercat porno espanyol i Barcelona una autèntica capital internacional de la indústria del ram. Però vet aquí que aquest fenomen tan singular, que té a casa nostra una importantíssima implantació, s'ha desenvolupat exclusivament amb el suport narratiu de la llengua castellana i en el marc d'uns mitjans de comunicació que responen a uns patrons que de cap manera no podríem considerar catalanopensants. Ens trobem doncs davant d'un tema que ultra ser representatiu del sistema de representacions de la cultura de masses, dóna peu a la reflexió sobre el tipus de contradiccions que aquella posarà al procés de desenvolupament de la cultura catalana. Sense entrar en una casuística que estarà en funció de criteris ètics subjectius, aquest número vol proporcionar unes bases de discussió sobre la matèria. I ho fa especialment en els terrenys que més escauen al punt de vista universitari: l'aportació de dades i la reflexió teòrica.

Els textos que componen aquest número monogràfic han estat ordenats de la manera que s'ha pensat que podria ser més funcional per a una majoria de lectors, és a dir, posant de costat en dos primers grups els textos que fan referència a les mateixes formes de plasmació de la pornografia (premsa i cinema) i deixant en un tercer grup les aproximacions no referides a cap mitjà en concret. La lectura es pot fer, però, d'acord amb altres criteris que s'entrecreuen amb el que ha prevalgut, com és per exemple la distinció entre uns articles que proporcionen una base empírica

per aproximar-se al fenomen de la pornografia aquí i ara (Catalunya i Espanya postfranquistes), uns altres que tracten el tema des de diferents vessants teòrics i finalment algunes aportacions de caràcter documental.

L'afirmació feta més amunt sobre el paper jugat per Catalunya a la producció, distribució i consum de la mercaderia pornogràfica troba la seva confirmació en els treballs sobre l'estructura de la indústria pornogràfica espanyola, en les seves modalitats impresa i cinematogràfica, preparats per Miquel de Moragas i per Teresa Conesa, respectivament. Es tracta de dos estudis que, tot fent inventari i assajant unes mínimes tipologies dels materials pornogràfics a l'abast, comencen a omplir un buit quasi total existent en aquest terreny.

El punt de vista semiòtic és donat per l'article de Lluís Bassets, el qual sustenta una concatenació d'hipòtesis sobre el caràcter eminentment narratiu de la pornografia que lliguen aquesta a l'arrel més profunda de la nostra cultura. La pornografia és entesa com un metallenguatge que «parla» el llenguatge de l'erotisme real i que ve a sotmetre'l a la servitud del codi.

Per la seva part, Tomàs Delclós aborda les dimensions retòriques del discurs pornogràfic, que centra en un anàlisi dels diversos tipus de cinema «eròtic» de circulació convencional (els films S, segons terminologia del Ministeri de Cultura espanyol) i el cinema anomenat «hard core», on l'activitat sexual és real (els films X, segons la catalogació oficial). Si l'aparició de l'erotisme en la història humana es produeix quan el sexe s'amaga, amb el cinema «hard core» es torna a un estat originari, on tot s'absolutitza i on es nega sistemàticament el joc metafòric.

Dins del bloc dedicat a mitjans impresos, dues aportacions es complementen en el tractament d'una institució mítica en la indústria de l'erotisme: la revista Playboy. Parlar aquí de pornografia seria una ofensa massa punyent per a mister Hefner, el qual ha creat el seu món de conills precisament a partir d'una distinció gratuïta —però no desinteressada— entre els dos termes. Un

d'aquests articles es deu a Umberto Eco i és el que va publicar al setmanari italià «L'Espresso» amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la creació de Playboy. L'acompanya un document escrit per Ivan Tubau que té valor de primícia: un ex-director de Playboy fa un relat crític dels mecanismes que canalitzen el tan remogut «way of life» de la publicació.

També cal atorgar un valor documental —superposat a les tesis mantingudes— al text preparat per Martha Moia. Tot defensant que l'escena pornogràfica ve a ser el punt d'encontre de sexualitat i violència amb la dona en el doble paper de vedette i de víctima, l'autora —utilitzant de vegades la primera persona del plural— es fa d'alguna manera intèrpret del discurs feminista sobre la pornografia. Tanmateix l'existència mateixa d'aquest discurs propi és negada al text a partir de la constatació que les dones no participen ni en la concepció ni en el consum del producte pornogràfic.

Romà Gubern aporta una completa cronologia dels avatars de la llei, la censura i la permissivitat respecte a la producció pornogràfica, impresa o cinematogràfica. Més enllà de la seva utilitat com a document de consulta, la sola enumeració de les dades incorporades és més explícita sobre l'actitud del «establishment» respecte al tema que no ho serien molts tractats de sociologia política.

Completa el dossier una bibliografia sobre el tema organitzada a partir de diverses entrades per tal de facilitar la consulta. No es tracta d'una llista exhaustiva sinó d'una selecció feta amb criteris operatius i amb els límits que s'han establert en el tractament del conjunt del número, és a dir, l'exclusió del tema de l'erotisme a la història de la literatura i la seva circumscripció a les manifestacions del fenomen pornogràfic als mitjans de comunicació i a l'univers de la cultura de masses contemporània.

I què és pornografia?

Com s'ha pogut entreveure a la precedent presentació panoràmica, els diversos col·laboradors d'aquest número no eludeixen l'eterna qüestió de la distinció entre erotisme i pornografia. Cadascú la

planteja a partir de la seva perspectiva, però sembla poder observar-se una unanimitat de fons: l'erotisme i la pornografia no tenen uns límits propis establerts i, si els tenen, aquests són determinats pel discurs que el sistema establert fa sobre l'un i l'altre concepte, ja sigui a través de convencions ètico-legals, de la gènesi de metallenguatges o de les definicions empíriques extretes d'un públic familiaritzat ja amb les etiquetes imposades per la indústria cultural.

Si des d'una perspectiva global d'aquest número monogràfic ens demanem, doncs, què és la pornografia, haurem de contestar-nos amb Giachetti (a «Porno-Power») que la pregunta és retòrica i que en qualsevol cas la pornografia existeix o, millor dit, existeixen aquells fenòmens que la societat occidental defineix com a pornogràfics. «I ens interessa veure —com diu el mateix Giachetti—, encara que sigui amb els mitjans limitats de què disposem, per què apareix la pornografia. Per què, com i amb quins resultats, profunds o aparents».

Salvador Alsius

INTRODUCTION

The double objective of Anàlisi —that of shop window for the problems of mass culture in Catalonia and that of maintaining a presentation which is of university level— hopefully will be reflected in this first monographic issue devoted to pornography. This subject is important because it lies at the heart of the fundamental debate about mass communications with all its social, economic and political ramifications. Its treatment here is opportune in post-franquist Spain where tolerance on this matter has become one of the signs of the legitimization of the new democracy. On the other hand, Catalonia is a major center of production and consumption of pornographic material through mediums of communication which have little to do with the development of a Catalan culture and this means that the subject can be seen as representative of the problems of an oppressed culture faced by the standardization of mass culture.